

УДК 378.016:811.111

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ДОМАШНЬОГО ЧИТАННЯ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ

М.В. Рябих, канд. пед. наук, М.О. Князева (Харків)

Робота виконана у межах досліджень, присвячених пошуку шляхів оптимізації навчання іноземної мови студентів. Протягом тривалого часу робоча програма навчання студентів на факультетах іноземних мов включала заняття з домашнього читання. Проте слід відзначити, що та процедура, яка зазвичай використовувалась, не може задовольнити сучасні потреби інтенсифікації навчання іноземної мови, тому пошук нових більш ефективних процедур таких занять є на часі предметом дослідження автора цієї роботи.

Ключові слова: домашнє читання, методика, оптимізація навчання, система вправ, спосіб організації заняття.

Н.В. Рябих, М.О. Князева. Оптимизация проведения занятий по домашнему чтению студентов младших курсов. Работа проведена в рамках исследований, посвященных поиску путей оптимизации обучения студентов иностранному языку. На протяжении долгого времени рабочая программа на факультетах иностранных языков включала занятия по домашнему чтению. Однако следует отметить, что процедура, которая, как правило, использовалась не удовлетворяет современным требованиям интенсификации обучения иностранным языкам, поэтому поиск новых более эффективных процедур таких занятий является на данном этапе предметом исследования автора этой работы.

Ключевые слова: домашнее чтение, методика, оптимизация обучения, система упражнений, способ организации занятий.

M.V. Riabikh, M.O. Kniazeva. Optimization of home reading procedures for junior students. This contribution has been made within a series of studies aimed at optimizing of teaching a foreign language. Home reading classes have been part of the curricula in foreign languages departments for a long time. Still, we should point out that the approaches used do not meet the requirements of the present day teaching. Therefore, the search for more efficient approaches has been in focus of the author of this contribution.

Key words: home reading, methods, optimization of teaching, a complex of exercises, classroom procedures.

Упродовж останніх років заняття з домашнього читання студентів факультетів іноземних мов проводилось за, наш погляд, застарілою формою. Студентам, як правило, пропонувалося прочитати певний твір (або його частину) після чого проводилась дискусія або усією групою разом, або, що, на наш погляд, є ще гіршим, індивідуально з кожним студентом. Ефективність таких занять навряд чи можна вважати високою. Проте останнім часом робилися спроби застосовувати нові підходи до проведення занять такого типу, які б дозволили оптимізувати використання часу та підвищити їх ефективність. Дана робота продовжує висвітлювати цикл таких досліджень, що обумовлює її актуальність.

Об'єктом дослідження є домашнє читання як один із видів організації заняття з іноземної мови.

Предметом дослідження виступає формування у студентів лексичних навичок та комунікативної компетенції на основі роботи з художньою літературою, зокрема на прикладі роботи на матеріалі оповідання А. Конан Дойля «The Adventure of the Lion's Mane».

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати, практично розробити та експериментально перевірити методику формування у студентів I курсу факультету іноземних мов лексичних навичок та комунікативної компетенції у межах занять з домашнього читання.

Для досягнення цієї мети передбачається вирішити такі завдання:

- Проаналізувати художні, психолого-лінгвістичні та методичні особливості навчання читання на I курсі факультету іноземних мов;
- відзначити етапи підготовки студента до проведення занять з домашнього читання та зміст кожного етапу.
- розробити принципи формування у студентів комунікативної компетенції у межах занять з домашнього читання.

Для вирішення поставлених завдань були використані такі методи дослідження як критичний аналіз літературних та методичних джерел, анкетування студентів; експериментальне навчання.

Нагальна потреба оптимізації методики проведення занять з використанням художніх текстів викликана низкою об'єктивних факторів. Новим соціокультурним контекстом вивчення іноземних мов в Україні, політикою, спрямованою на розвиток мов і культур, а також новими формами співробітництва в галузях культури та освіти, процесом гуманізації освіти, яка в сучасних умовах розглядається як компонент культури, функціонує в контексті діалогу культур, виступає її невід'ємною частиною, є засобом створення та передачі культурних цінностей, дозволяє людині прилучитися до них та розкрити й реалізувати власний творчий потенціал. У даному дослідженні читання іншомовних художніх текстів (ХТ) розглядається як специфічна форма міжкультурного спілкування, в процесі якого у студента-читача формуються зразки і моделі поведінки, розвиваються мислення, здатність до аналізу й оцінки, складається образ світу і самого себе. Результатом міжкультурного спілкування автора (ХТ) і читача є розуміння, яке характеризується діалогічним характером та породженням особистісних смислів читача. Особливої актуальності набуває проблема навчання читання іншомовних ХТ в аспекті міжкультурного спілкування для підготовки майбутніх вчителів іноземної мови, оскільки в процесі своєї професійної діяльності вони повинні виконувати роль посередника культур, а отже, бути здатними та готовими навчати міжкультурного спілкування. Читання інозем-

ною мовою як комунікативне вміння та засіб спілкування є найбільш розповсюдженим способом іншомовної комунікації, особливо за відсутності іншомовного оточення. За умови оволодіння іноземною мовою поза межами іншомовної спільноти, роль ХТ значно зростає, оскільки він певною мірою реконструює мовне середовище. Художні твори також відіграють провідну роль і в пізнанні дійсності іншої культури, і у формуванні позитивного ставлення до країни та народу, мова якого вивчається. Але кінцевою метою навчання читання художньої літератури – удосконалення вмінь усного мовлення, формування комунікативної здібності, тобто індивідуальної спроможності студента адекватно до ситуацій спілкування організувати свою мовленнєву діяльність в її продуктивних та рецептивних видах згідно до кожної конкретної ситуації мовними засобами та способами. Успішне формування комунікативної здібності стає можливим за умови регулярного читання, яке супроводжується задоволенням естетичної та пізнавальної потреб студентів. Комунікативна здібність включає ті характеристики студента, які дозволяють йому успішно здійснювати діалог з текстом, що передбачає установку на діалог з автором твору, вміння вступити у взаємодію з ним, вміння передбачити подальший розвиток сюжету, висувати гіпотези, припущення, оцінювати текст. Таке читання стає реальним за умови сформованих умінь читання, які забезпечують адекватне розуміння ХТ. Багатоаспектний і багаторівневий характер ХТ зумовлює його поліфункціональність і можливість використання в усіх компонентах методичної підготовки вчителя іноземної мови, що сприяє реалізації освітньої, виховної, розвиваючої та практичної цілей навчання.

Визначають також дидактичні функції ХТ, завдяки яким здійснюється формування соціокультурної, мовної, мовленнєвої і когнітивної компетенції студентів. Серед таких функцій виділяються: 1) мотиваційно-стимулююча; 2) інформаційно-комунікативна; 3) навчально-керуюча.

Мотиваційно-стимулююча функція ХТ полягає в збудженні, підтримці та стимулюванні у студентів інтересу до читання іншомовних оригінальних ХТ. Вона проявляється в забезпеченні зацікавленого,

емоційно-позитивного ставлення до їх прочитання. В процесі навчання читання, передусім, необхідно враховувати систему читацьких мотивів студентів, установок, інтересів та потреб. Потреби, які реалізуються в процесі читання іншомовних ХТ, умовно поділяються на такі групи: 1) потреба в естетичному переживанні (естетична потреба); 2) потреба в отриманні інформації (пізнавальна потреба); 3) потреба висловити своє ставлення (комунікативна потреба). У навчанні читання ХТ студентів в центрі уваги повинна знаходитись естетична потреба, яка відноситься до ідеальних потреб пізнання і розвитку та тісно пов'язана з інтересами, установками, ідеалами читача, які об'єднуються в єдиний феномен «інтересу». Інакше кажучи, інтерес є тією мотиваційною силою, що спонукає людину до отримання задоволення від читання ХТ. Інтерес реалізується в підключенні емоційно-психічної сфери, у самопізнанні та саморозвитку студентів, що зумовлюється виникненням у процесі читання позитивних емоцій, які відіграють важливу роль в оволодінні іноземною мовою, взагалі, та у навчанні читання ХТ.

Інформаційно-комунікативна функція ХТ полягає в тому, що ХТ можна використовувати в процесі навчання читання як джерело різноманітної лінгвістичної інформації, завдяки якому розвивається мовна та мовленнєва компетенції студентів.

Навчально-керуюча функція ХТ полягає в тому, що ХТ є об'єктом вивчення студентами та засобом для керування навчальною діяльністю студентів. Це використання ХТ з різними цілями: для розширення мовних та країнознавчих знань, для розвитку різних видів читання тощо. В даному дослідженні дидактичні функції ХТ досліджувалися на матеріалі оповідань. До методичних переваг використання жанру оповідання для навчання читання ХТ можна віднести такі його ознаки: 1) невеликий обсяг; 2) обмежена кількість персонажів; 3) відносна простота сюжету; 4) велика експресивна навантаженість всіх його елементів; 5) забезпечення безпосереднього читацького сприйняття; 6) специфіка ідейно-тематичного змісту та сюжетної побудови.

В основу моделі навчання читання авторами дослідження покладено розроблену систему вправ

для формування комунікативної здібності студентів відповідно до етапів навчальної діяльності: 1) вступного мотиваційного, 2) операційно-пізнавального, 3) контрольної-оціночного.

Таким чином, породження мовленнєвого висловлювання характеризується триступеневою структурою, яка включає спонукально-мотиваційний рівень, рівень формування та формулювання змістовного замислу та виконавчий рівень. Врахування цих особливостей при побудові вправ згідно досліджень має сприяти підвищенню якості породження мовленнєвого висловлювання. Побудова системи вправ, що відповідає вказаним вище рівням є основною метою даного дослідження.

Як вже було сказано раніше, домашнє читання є одним із способів організації занять з формування комунікативної компетенції студентів. Метою проведення занять домашнього читання на першому курсі мовленнєвого вузу є формування та закріплення лексико-граматичних навичок та вмінь, придбаних в ході аудиторної роботи, а також розвиток мовленнєвих навичок та вмінь. Особливістю занять з домашнього читання є те, що воно є підготовленим читанням та результатом самостійної роботи студента.

У ході практичної роботи з розробки навчальних матеріалів на основі твору текст був поділений на частини, до кожної з яких були розроблені вправи. Система вправ включає три розділи у кожній з трьох частин оповідання: Pre-reading tasks, Vocabulary and Grammar tasks, Reading comprehension and Discussion tasks. Нижче будуть надані коментарі та зразки вправ, які можуть використовуватись для розробки навчальних матеріалів з домашнього на основі художніх текстів.

Розділ Pre-reading tasks включає вправи на передбачення змісту тексту, висування власних гіпотез.

Вправа 1. How do you think the lions mane appeared in the story? What do you think the story with such a title can be about? Try to guess and think of some possible story lines. (Write 8-10 sentences).

Мета цієї вправи зацікавити чи навіть заінтригувати читача. У другій та третій частинах опові-

дання цей вид вправ дає можливість прогнозувати не тільки логічний розвиток сюжету, а й лексичні форми. Читач стежить перш за все за розвитком думки, і вже під цією точкою зору сприймає слова тексту, раніше прочитане підказує студенту про що йтиме мова далі.

Розділ Vocabulary and Grammar tasks створений на базі лексичного та граматичного матеріалу оповідання з опорою на структуру граматичного матеріалу підручника Н.А. Бонк [1], який наразі рекомендований студентам першого курсу як основний підручник для формування лексичних та граматичних навичок. Усі три частини містили вправи на пошук нових слів в тексті, підстановку їх у речення на місце пропусків, побудову синонімічних та антонімічних пар, тестові завдання на вибір найбільш підходящого слова або словосполучення у контексті, пояснення вживання прийменників у контексті, знаходження потрібних часток, використання дієслів у потрібній часовій формі, створення словосполучень, знаходження англійських та українських еквівалентів, співвідношення прикметників та іменників, вибір найпридатнішого слова (словосполучення) у контексті, відпрацювання певних граматичних моментів. У другій частині були запропоновані нові вправи на відпрацювання навичок використання фразових дієслів, на відтворення інших частин мови: іменників від дієслів, складених дієслів за допомогою прийменників. У третій частині всі ці вправи були ускладнені, додатково були запропоновані вправи на пошук слів, про значення яких можна здогадатися із контексту, вправа на відпрацювання ступенів порівняння прикметників, вправа на переклад омонімів, трансформаційна вправа на пошук різних форм дієслів, вправа на трансформування речень із пасивного у активний стан та навпаки, визначення стилістичних відмінностей за розбіжностями у граматичній формі. Приклади вправ (у скороченому вигляді) з розділу Vocabulary and grammar tasks подані нижче:

Вправа 2. Use one of the words or word combinations from the box in an appropriate form to fill each gap.

In the country, at a small distance from the sea, housekeeper, inhabitants, seldom, headmaster, several, various, neighbourhood, called at, severe, calm, deep, overtake, greeting, some fifteen minutes ago, suffered from, with horror, lose time, unlaced pair, distorted, to beat to death, whispered, cruel deed, knelt, approach, silent and gloomy, hot temper, footsteps, no other traces, look for.

1. McPherson went to the beach _____.
2. He _____ a weak heart.
3. Stackhurst stood by his side paralysed _____.
4. I didn't _____ and quickly stooped down to examine the body.
5. The other teachers didn't like him for his _____.
6. I followed McPherson's _____.
7. There were _____ anywhere.

Вправи на доповнення речення мають на меті закріпити в пам'яті студентів логічні зв'язки слів. Демонструючи лексичний матеріал на цьому рівні, викладач показує потенційну, закладену в самому слові систему його смислових зв'язків з іншими словами, які можуть реалізуватися лише у реченні. Систематична робота на заповнення пропущених елементів фрази розвиває комбінаторні здібності студентів, і вміння передбачати подальші слова фрази.

Вправа 3. Replace the italicized words and word combinations with a synonymous phrasal verb from the box in an appropriate form.

To come upon, to make out, to pass on, to mix up, to turn red, to come into, to take out, to walk away, to look for, to call at, to find out, to think over, to walk back, to tear from.

1. «The lion's mane», was all that we could understand.
2. If we see all of them, we shall perhaps find the motive.
3. With these words the mathematical teacher left.
4. Where to search for the murderer?
5. I shall go home now and try to consider the matter.

6. *Murdoch "sface blushed.*

7. *He was the only man in the neighbourhood who sometimes visited our place.*

У цій вправі використовується прийом тлумачення понять, що також розвиває комбінаторні здібності студентів. Цілеспрямоване формування осмислення сприяє явнішому функціонуванню оперативної пам'яті на іноземній і рідній мові.

Важливим доповненням були вправи на переклад з акцентом на активну лексику.

Вправа 4. Translate into Ukraine paying attention to the italicized words and word combinations.

1. *The wind fell.*

He fell down senseless.

2. «*Going for a swim, I see?*»

From the spot – where I stood I could see that it was quite deserted.

3. *I walked slowly back.*

We rushed forward and turned him on his back.

4. *He was always silent and gloomy.*

All was silent around.

Почувши слово в новому контексті, ми приписуємо цій моделі новий семантичний відтінок і у разі потреби щось виразити, можемо скористатися даним словом з врахуванням цього відтінку.

Відпрацьовувався також граматичний матеріал, який є важливим на початковому етапі підготовки студентів, наприклад форми активного та пасивного стану.

Вправа 5. Put the verbs into: Introduce the doer of the action if necessary (think who it might be).

a) *The Active Voice*

1. *I was overtaken by Harold Stackhurst.*

2. *The story is told by Sherlock Holmes.*

3. *A minute later a handkerchief, a pocket knife and a small case were handed to me by the policeman.*

b) *The Passive Voice.*

1. *Harold Stackhurst, the headmaster, and several other teachers taught students and prepared them for various professions.*

2. *The waves had left a deep lagoon under the cliffs.*

3. *The young teacher made a few steps along the path.*

Граматичні вправи включаються до комплексу в залежності від робочої програми на даному етапі навчання. При розробці вправ ми виходили із того, що система вправ має включати три етапи: підготовчий етап аналізу ХТ (етап мотивації діяльності студента, опрацювання фонетичних та лексико-граматичних навичок та вмій); етап контролю розуміння прочитаного; етап розвитку навичок усного спілкування. Виходячи з теорій поетапного формування розумових дій та дієвого підходу до навчання мовленнєвої діяльності, кожен етап включає ряд вправ, що спрямовані на формування певних характерних навичок. Так на підготовчому етапі ми вирішували наступні завдання: актуалізацію знання; відпрацювання лексико-граматичного матеріалу. Підготовчий етап в даній роботі включає вправи з Pre-reading Tasks, Vocabulary and Grammar Tasks та частково з Reading Comprehension and Discussion Tasks. Приклади завдань до тексту з Pre-reading Tasks та Vocabulary and Grammar Tasks були надані вище. Приклад завдання з Reading Comprehension and Discussion Tasks, що відноситься до підготовчого етапу подано нижче.

Вправа 6. Find in the text the answers to the following questions:

1) *What was the weather like that day?*

2) *Why did Sherlock Holmes decide to take a walk?*

3) *Whom was he overtaken by?*

На другому етапі основною метою була перевірка розуміння прочитаного, знаходження нової інформації, зіставлення старого знання з щойно осмисленим.

На думку автора найоптимальнішим та найефективнішим засобом контролю при опрацюванні ХТ є тестові технології. У цьому оповіданні ми використовували такі тестові завдання: подвійний альтернативний вибір (true-false). Приклад подано нижче:

Вправа 7. Decide which of these statements are true and which are false.

1. *The story was told by Dr. Watson.*

2. *Sherlock Holmes was living then in a little cottage in the country, at a small distance from the sea.*

3. *His life was very quiet.*

4. *Half a mile from his cottage there was a hospital.*

5. *Dr. Watson sometimes called at Sherlock Holmes's cottage.*

На третьому етапі основна робота була присвячена формуванню навичок усного мовлення. Приклади вправ надані нижче:

Вправа 8. 1). Picking out the words and word combinations from the text, tell the story of McPherson from the point of view of

1. *Harold Stackhurst*

2. *Yan Murdoch*

3. *Dr. Watson*

2). Discuss the following:

1. *Where do you think Sherlock Holmes should look for the murderer? Make guesses about the case.*

2. *Do you think that the first impressions of a person are always right?*

Вправа 9. Retell the story using the words and word combinations from the text.

Вправа 10. Pick out sentences from the story to show why Sherlock Holmes had his suspicions about Yan Murdoch.

Вправа 11. Act out a dialogue between Maud Bellamy and Yan Murdoch when the latter came to tell her about McPherson's death.

Вправа 12. Give a description of

a. *Yan Murdoch*

b. *Maud Bellamy*

c. *Tom Bellamy*

d. *William Bellamy*

Розділ Reading Comprehension and Discussion Tasks був розрахований на максимальний ступень опрацювання лексичного та граматичного матеріалу тексту, найвищий рівень його розуміння, проникнення у підтекст. В ХТ емоційно-оцінний план часто не виражений безпосередньо, а має бути вичитаний зі всього повідомлення в цілому. Ці вправи розвивають уміння витягувати з читаного інформацію. Як способи контролю розуміння використовуються питання до тексту, переказ, вибір відповідних пропозицій, дискусії, опис характеристик, гіпотези стосовно взаємовідносин персонажів твору, висловлення свого відношення до читаного, своїх емоцій. Обговорення можливості існування в житті ситуацій подібно до тієї, про яку прочитано, вигадання студентами можливих завершень розповіді і інші комунікативні завдання.

дування студентами можливих завершень розповіді і інші комунікативні завдання.

Експериментальна перевірка розробленого підходу до занять з домашнього читання проводилася з студентами першого курсу заочного відділення факультету іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. В експерименті брали участь дванадцять студентів віком від сімнадцяти до двадцяти років. Серед них одинадцять студентів жіночої статі та один – чоловічої. Треба відзначити, що двоє студентів, хлопець та дівчина, мали серйозні фізичні вади але, за нашими спостереженнями, це майже не заважало їм встигати на рівні з групою.

Художні тексти та навчальний матеріал були роздані студентам заздалегідь. Із дванадцяти присутніх студентів двоє не підготувалися до уроку. На роботу з розділами *Pre-reading Tasks* та *Vocabulary and Grammar Tasks* було витрачено п'ятдесят три хвилини із дев'яноста відведених для аудиторної роботи. Решта часу було присвячено третьому етапу: розвитку навичок усного спілкування. За нашими спостереженнями студенти жваво брали участь в дискусії, показали високий рівень засвоєння лексичного матеріалу.

З метою отримання інформації про ставлення студентів до розроблених навчальних матеріалів після експериментального навчання, студентам було запропоновано відповісти на питання анкети. Анкетування показало що найбільш цікавим видом вправ на цьому етапі навчання в даній групі є будівництво синонімічних та антонімічних пар. Студенти будували синонімічні і антонімічні ряди, навіть виходячи за межі тексту. Результати експериментального навчання підтвердили доцільність упровадження в навчальний процес вищої мовної школи системи вправ для розвитку комунікативної компетенції студентів.

Таким чином, створена система вправ включає три етапи: підготовчий етап аналізу художнього тексту (етап мотивації діяльності студента, опрацювання фонетичних та лексико-граматичних навичок та вмінь); етап контролю розуміння прочитаного; етап розвитку навичок усного спілкування. Виходячи з теорій поетапного формування ро-

зумових дій та дієвого підходу до навчання мовленнєвої діяльності, кожен етап включає ряд вправ, що спрямовані на формування відповідних якостей навички.

Результати експериментального дослідження свідчать про ефективність розробленої системи занять з домашнього читання та доцільність її використання в навчальному процесі. Перспективу подальшого дослідження у цій галузі ми,

по-перш, вважаємо у вдосконаленні та доповненні даної системи вправ, та розробці нових комплексів вправ до художніх текстів, які використовуються на заняттях з домашнього читання на середніх та старших курсах факультетів іноземних мов.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бонк Н.А. Учебник английского языка / Н.А. Бонк, Г.А. Котий, Н.А. Лукьянова. – К. : “Арий”, 2007. – 639 с.